

УДК 347.9:004.738.5:351.751

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.2.36>

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДІЛОВОДСТВА В ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Юзько Т.М.,

доктор філософії,

доцент кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти

«Барський гуманітарно-педагогічний коледж

імені Михайла Грушевського»

ORCID: 0000-0001-8368-0862

Тунік Ю.М.,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти

«Барський гуманітарно-педагогічний коледж

імені Михайла Грушевського»

Слугоцька В.М.,

асистент кафедри соціально-економічних дисциплін

Комунального закладу вищої освіти

«Барський гуманітарно-педагогічний коледж

імені Михайла Грушевського»

ORCID: 0000-0002-2849-8483

Юзько Т.М., Тунік Ю.М., Слугоцька В.М. Особливості впровадження електронного діловодства в юридичній практиці: організаційні та процесуальні аспекти.

Стаття присвячена аналізу особливостей впровадження електронного діловодства в юридичній практиці України в контексті цифрової трансформації суспільства. Його суть полягає у використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для створення, зберігання, обміну та захисту юридично значущих документів, що сприяє підвищенню ефективності правозастосування та забезпеченню прозорості судових процесів.

Значна увага приділена аналізу нормативно-правової бази, що регулює функціонування електронного документообігу, які регламентують електронне подання документів до суду. Зазначено, що незважаючи на нормативне закріплення, ефективна робота ЄСІТС ускладнюється через технічні перебої, нестачу технічної підтримки та обмеження в доступі для учасників судового процесу.

Проаналізовано низку організаційних та технічних проблем, зокрема: недостатню уніфікацію нормативної бази, невисокий рівень цифрової компетентності працівників юридичних установ, потребу в забезпеченні сумісності цифрових платформ між різними державними структурами та юридичними особами. Відзначено необхідність комплексного навчання персоналу, зокрема у сфері використання електронного підпису, безпеки даних та цифрової комунікації.

У процесуальному аспекті акцент зроблено на труднощах, пов'язаних із визначенням статусу електронних доказів, підтвердженням легітимності електронного підпису, верифікацією сторін під час дистанційного подання процесуальних документів та відсутністю механізмів реагування на технічні збої. Автор наголошує на потребі подальшого вдосконалення процесуального законодавства з метою належної регламентації процедур подання, визнання та перевірки електронних доказів, а також забезпечення безперервності доступу до електронної платформи судочинства.

У підсумку запропоновано комплексні заходи з оптимізації електронного діловодства: гармонізація законодавства у сфері цифрових доказів та електронного підпису, розвиток технічної інфраструктури, уніфікація цифрових рішень, впровадження механізмів автоматичної ідентифікації в ЄСІТС, а також підвищення цифрової культури серед працівників юридичної сфери.

Ключові слова: електронне діловодство, цифрова трансформація, юридична практика, ЄСІТС, електронний підпис, електронні докази, процесуальне право, правова система, цифрова грамотність.

Yuzko T.M., Tunik Yu.M., Slugotska V.M. Peculiarities of implementation of electronic document management in legal practice: organizational and procedural aspects.

The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the introduction of electronic record keeping in the legal practice of Ukraine in the context of digital transformation of society. Its essence is the use of modern information and communication technologies for the creation, storage, exchange and protection of legally significant documents, which helps to increase the efficiency of law enforcement.

Much attention is paid to the analysis of the regulatory framework governing the functioning of electronic document circulation, which regulate electronic submission. It is noted that despite the regulatory consolidation, the effective work of the ESIT is complicated by technical interruptions, lack of technical support and restriction on access to the participants of the trial.

A number of organizational and technical problems are analyzed, in particular: insufficient unification of the regulatory framework, low level of digital competence of employees of legal institutions, the need to ensure compatibility of digital platforms between different state structures and legal entities. The need for comprehensive staff training, in particular in the field of electronic signature, data safety and digital communication, is noted.

In the procedural aspect, the emphasis is on the difficulties related to determining the status of electronic evidence, confirming the legitimacy of electronic signature, verification of the parties during the remote submission of procedural documents and the lack of mechanisms of response to technical failures. The author emphasizes the need to further improve procedural legislation in order to properly regulate the procedures for submission, recognition and verification of electronic evidence, as well as ensuring the continuity of access to the electronic platform of the judiciary.

As a result, complex measures for optimization of electronic record keeping were proposed: harmonization of legislation in the field of digital evidence and electronic signature, development of technical infrastructure, unification of digital solutions, introduction of mechanisms of automatic identification in the ESITS, as well as enhancing digital culture among legal education.

Key words: electronic record keeping, electronic court, legal practice, procedural documents, digital transformation, ESITS, electronic signature, electronic evidence, legal system, digital literacy.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. У контексті цифровізації суспільних процесів і модернізації правосуддя особливого значення набуває впровадження електронного діловодства у сфері юридичної практики. Цей процес є невід’ємною складовою реформи судової системи, забезпечення оперативного документообігу, прозорості діяльності правових інституцій і доступу громадян до правосуддя. Поява систем, як-от Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), електронний кабінет учасника судового процесу, електронний цифровий підпис (КЕП) та інші цифрові сервіси створює нові умови для здійснення процесуальних дій.

Разом з тим, електронне діловодство в юридичній практиці супроводжується низкою організаційних, правових і технічних викликів. Серед них – нерівномірність забезпечення судів і адвокатів технічними ресурсами, складність інтеграції цифрових систем з паперовими носіями, нечіткість або фрагментарність нормативно-правової бази. Актуальним залишається питання відповідності процесуальних дій, вчинених в електронній формі, вимогам процесуального законодавства, а також правової сили електронних доказів, підписів та рішень.

Усе це зумовлює потребу в глибшому осмисленні як процесуальних аспектів, пов’язаних із впровадженням електронного діловодства, так і організаційних умов, що забезпечують ефективність функціонування цифрових механізмів у юридичній сфері.

Метою цього наукового дослідження є аналіз особливостей впровадження електронного діловодства в юридичній практиці України, з урахуванням процесуальних норм, технічного забезпечення, судової та адвокатської практики.

Стан опрацювання проблематики. Останніми роками тема цифровізації правової сфери, зокрема електронного діловодства, стала предметом вивчення низки науковців. Проблематику електронного судочинства, доказів в електронній формі та електронних засобів зв'язку у цивільному і кримінальному процесі аналізували такі дослідники, як І.Є. Марочкін, О.П. Орлов, М.П. Кобець, С.М. Шкляр, О.В. Капліна, О.М. Бандурка. Їхні праці присвячені як загальнотеоретичним засадам електронного правосуддя, так і окремим інструментам його реалізації (електронний підпис, електронні докази, відеоконференцзв'язок тощо).

Водночас переважна частина досліджень має фрагментарний характер або присвячена окремим процесуальним кодексам. Недостатньо розкритими залишаються комплексні організаційно-процесуальні аспекти, зокрема питання координації між державними органами, адвокатурою та судами, а також інституційної відповідальності за належне функціонування електронних систем. Відтак, дослідження, спрямоване на міжгалузевий аналіз цих аспектів, є своєчасним і практично значущим.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства особливої актуальності набуває впровадження електронного діловодства в юридичній практиці, яке сприяє підвищенню ефективності, прозорості та оперативності правозастосовної діяльності. Цей процес охоплює як організаційні, так і процесуальні аспекти, що тісно пов'язані між собою та визначають загальну якість юридичного документообігу. Електронне діловодство в юридичній сфері передбачає застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, обробки, зберігання й передачі документів, які мають юридичну силу. Його запровадження потребує не лише модернізації технічної інфраструктури, а й удосконалення правового регулювання, цифрової грамотності кадрів та зміни управлінських підходів. З іншого боку, процесуальні аспекти електронного документообігу безпосередньо впливають на доступ до правосуддя, швидкість розгляду справ, дотримання процесуальних прав учасників. Саме тому дослідження організаційних та процесуальних особливостей електронного діловодства є надзвичайно важливим для забезпечення ефективної діяльності правової системи в умовах цифрової епохи.

Впровадження електронного документообігу дозволяє суттєво скоротити витрати на папір, друк, поштові послуги та зберігання, водночас сприяючи екологічності робочого процесу. Юристи отримують змогу працювати дистанційно, маючи доступ до документів у будь-який час і з будь-якого місця, що підвищує гнучкість та мобільність їхньої діяльності [1]. Така трансформація юридичної практики не лише оптимізує роботу та забезпечує захист інформації, а й потребує готовності до викликів цифровізації. У підсумку, електронний документообіг формує основу для більш ефективної, сучасної та адаптивної юридичної діяльності.

Електронне діловодство в юридичній сфері слід розглядати як систему створення, обліку, зберігання, передавання та використання електронних документів, що мають юридичну силу, із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Відповідно до Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 22.05.2003 р., електронний документ визначається як документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа [2]. У сфері правозастосування електронне діловодство охоплює обмін документами між учасниками судових процесів (електронний суд), ведення внутрішнього документообігу в юридичних фірмах, подання процесуальних документів в електронній формі, використання електронних реєстрів та баз даних, а також архівування правової документації.

Організаційне впровадження електронного діловодства вимагає наявності ряду передумов. Передусім це створення нормативно-правової бази, яка б уніфікувала правила роботи з електронними документами. Незважаючи на наявність базових законів, таких як Закон України «Про електронні довірчі послуги» № 2155-VIII [3], існує низка проблем, пов'язаних із недостатньою уніфікацією правового регулювання в юридичній сфері. О. Білик наголошує, що для ефективного управління людськими ресурсами необхідні програми автоматизації, які можуть об'єднувати команду та сприяти спільній роботі. Враховуючи це, електронний документообіг (ЕДО) виявляється ефективнішим та економічнішим за традиційні методи, адже він заощаджує час і кошти, а також спрощує прийняття управлінських рішень [4].

Сучасні вимоги до обліку та обігу документів диктують не лише оптимізацію робочих процесів, але й вибір найкращих технологічних рішень, що гарантують надійність, безпеку та зручність використання.

У контексті впровадження електронного діловодства в юридичну практику важливим нормативним орієнтиром слугує Указ Президента України № 1497/2005 від 20 жовтня 2005 року, яким передбачено удосконалення нормативно-правової бази щодо розроблення та впровадження новітніх інформаційних технологій [5]. Зокрема, документом визначено необхідність адаптації законодавства України до законодавства ЄС, а також розробки нормативних актів у сфері електронного документообігу, цифрового підпису та захисту прав у сфері ІТ.

Цей указ заклав стратегічне підґрунтя для подальшого розвитку цифрових інструментів у правовій сфері, зокрема й у частині електронного документообігу. Його положення демонструють, що електронне діловодство розглядається не лише як технічне нововведення, а як частина загальнонаціональної цифрової трансформації та важлива складова наближення правової системи України до європейських стандартів.

Також важливою складовою є технічна інфраструктура, без якої неможливо забезпечити безперебійне функціонування електронного документообігу. Юридичні організації мають використовувати сертифіковане програмне забезпечення, забезпечити захищені канали передачі даних, а також налагодити інтеграцію із державними реєстрами, такими як Єдиний державний реєстр, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (далі – ЄСІТС) тощо. Необхідною умовою ефективного впровадження електронного діловодства у сфері юридичної практики є формування єдиного технічного середовища, яке забезпечувало б узгоджене функціонування систем електронного документообігу в усіх напрямках правозастосовної діяльності. Такий підхід сприятиме уніфікації технологічних рішень, підвищенню сумісності інформаційних систем та забезпеченню безперервного документообігу між судовими, адвокатськими, нотаріальними та іншими юридичними структурами.

Ще одним організаційним чинником є кваліфікаційна підготовка персоналу. Основними перепонами до повного впровадження електронного документообігу в Україні можна віднести небажання працівників впроваджувати нові механізми в роботі; звичка підписувати документи у звичному старому режимі; страх, що такі документи не будуть прийняті податківцями [6]. Електронне діловодство потребує від працівників нових компетенцій – знань у сфері ІТ, володіння цифровими інструментами, розуміння механізмів цифрової безпеки, електронного підпису. Без належного рівня цифрової грамотності юрист не зможе ефективно функціонувати в умовах сучасного електронного документообігу.

Окрему проблему становить відсутність взаємної сумісності між різними електронними системами. Наприклад, у юридичній практиці одночасно використовуються кілька окремих цифрових платформ (ЄСІТС, портал «Дія», електронний кабінет платника податків тощо), які не завжди інтегруються між собою. Це призводить до дублювання даних, затримок у роботі та ускладнення міжвідомчої комунікації.

Щодо процесуальних аспектів електронного документообігу, то вони потребують системного дослідження, оскільки стосуються безпосередньої реалізації прав і обов'язків учасників судових та інших юридичних проваджень. Їх впровадження змінює усталені механізми подання процесуальних документів, відкриття проваджень, обміну доказами, винесення рішень та взаємодії між суб'єктами юридичних відносин.

Сутність процесуального електронного діловодства полягає у забезпеченні можливості здійснення процесуальних дій шляхом використання інформаційно-комунікаційних технологій, із дотриманням процесуальних форм, вимог до електронних доказів, електронного підпису та способів фіксації дій у правовому полі. Згідно з положеннями процесуального законодавства, зокрема статтями 14, 43, 44 Цивільного процесуального кодексу України, документи можуть подаватися в електронному вигляді із дотриманням вимог до автентичності та цілісності [7]. Відповідно до ч. 6 ст. 6 Господарського процесуального кодексу України, сторони можуть подавати позовні заяви, інші документи, а також отримувати процесуальні документи суду засобами електронного зв'язку через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (далі – ЄСІТС) [8]. Подібне положення сформульовано і у ст. 14-1 Кодексу адміністративного судочинства України [9].

Ключовим елементом електронного процесу є функціонування ЄСІТС, яка дозволяє здійснювати подання позовів, відзивів, клопотань, отримання ухвал, рішень, обмін доказами та ознайомлення з матеріалами справи в режимі онлайн. У 2018 році Державна судова адміністрація оголосила про створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [10]. Однак повноцінне функціонування платформи неодноразово критикувалося

правозастосовною практикою та науковою спільнотою через нестабільність роботи, технічні збої, обмеження у доступі та відсутність постійної технічної підтримки. Навіть попри формальне запровадження електронного суду, багато судових установ досі покладаються на паперовий документообіг через технічні та правові обмеження.

Серед основних процесуальних проблем електронного діловодства варто виділити правову невизначеність електронних доказів. Хоча ЦПК, ГПК та КАС України визнають електронні докази повноцінними доказами (ст. 96 ЦПК), на практиці суди часто вимагають їх підтвердження у вигляді паперових копій або витягів. Така подвійність підходів свідчить про недостатній рівень довіри до цифрових технологій у сфері судочинства. На жаль, на сучасному етапі законодавче регулювання електронних доказів обмежується лише загальними положеннями. І.Ю. Татулич у своїх наукових дослідженнях зазначає, що сьогодні відсутня чітко визначена процедура їх збирання, оформлення, подання, дослідження та оцінки в судовому процесі, а також механізм встановлення особи, відповідальної за розміщення відповідної інформації. Це призводить до неоднозначності у судовій практиці щодо визнання таких доказів належними та допустимими [11, с. 215].

Не менш актуальною є проблема легітимності електронного підпису в процесуальних діях. Закон України «Про електронні довірчі послуги» передбачає правову еквівалентність кваліфікованого електронного підпису (КЕП) з власноручним підписом. Проте в судовій практиці нерідко виникають сумніви щодо відповідності підпису конкретному суб'єкту, особливо коли документи подаються через адвокатів або юридичних представників без додаткової ідентифікації. У цьому контексті важливим є положення ч. 3 ст. 22 Закону, яке передбачає необхідність перевірки чинності сертифікатів КЕП та ідентифікації користувача через надійні механізми аутентифікації [3].

Ще однією суттєвою проблемою є відсутність чіткої процедури відновлення доступу до електронного суду у випадку технічного збою або втрати електронного ключа. У процесуальному законодавстві не передбачено окремих норм, що регулюють дії сторін у разі неможливості подати документ через електронні сервіси з об'єктивних причин. Така прогалина створює правову невизначеність, що може призводити до пропуску строків подання процесуальних документів і втрати права на захист. Саме тому є необхідність внесення змін до процесуальних кодексів щодо врахування форс-мажорних обставин в електронному судочинстві.

Крім того, процесуальні аспекти електронного діловодства зачіпають питання прозорості та публічності. Перевагою цифрового документообігу є можливість відкритого доступу до матеріалів справ (за згодою сторін) та підвищення підзвітності судів. Проте з іншого боку, це створює ризики порушення конфіденційності та доступу до персональних даних третіх осіб. На практиці трапляються випадки оприлюднення персональних даних без належного деперсоніфікування, що суперечить положенням Закону України «Про захист персональних даних». Окремі науковці відзначають, що наслідки неправильної інтерпретації або невідповідності цих принципів можуть включати порушення конфіденційності, недовіру споживачів та юридичні наслідки для організацій, які здійснюють збір, обробку та захист персональних даних [12]. Отже, забезпечення прозорості та отримання згоди під час обробки персональних даних є ключовим обов'язком усіх суб'єктів, які здійснюють таку діяльність в Україні.

З огляду на зазначене, електронне процесуальне діловодство має потенціал стати дієвим інструментом удосконалення правосуддя в Україні. Проте повна його реалізація потребує комплексного перегляду процесуальних норм, стабільного технічного забезпечення та підвищення цифрової компетентності всіх учасників судового процесу. Успішне подолання існуючих бар'єрів дозволить не лише прискорити судовий розгляд справ, а й забезпечити більшу зручність для сторін, зменшити адміністративне навантаження та підвищити рівень довіри громадян до системи правосуддя. Саме через модернізацію процесуальної форми електронне діловодство може стати основою побудови ефективного, прозорого та доступного правового середовища.

Висновки. Організаційне впровадження електронного діловодства в юридичній практиці є не лише технічним, але й глибоко системним питанням, що охоплює сферу правового регулювання, кадрового забезпечення, міжвідомчої взаємодії та цифрової культури. Успішне вирішення актуальних проблем вимагатиме комплексного підходу з боку законодавця, освітніх установ, державних органів і юридичної спільноти загалом. Подальше дослідження та впровадження електронного діловодства сприятиме формуванню ефективної правової держави, здатної відповідати викликам цифрової епохи.

Серед можливих шляхів вирішення зазначених процесуальних проблем варто виокремити необхідність уніфікації процесуального законодавства щодо використання електронних доказів, впровадження механізмів автоматичного підтвердження особи при поданні документів через ЄСІТС, створення надійних резервних каналів зв'язку та технічної підтримки, а також удосконалення процесуальних строків і фіксації моменту подання електронного документа. Крім того, слід передбачити можливість оскарження технічної несправності системи в судовому порядку як підставу для відновлення процесуальних строків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Електронний документообіг в юридичній практиці: головні переваги. URL: <https://iqusion.com/ua/news/elektronnyi-dokumentobih-v-iurydychnii-praktytsi-holovni-perevahy.html>.
2. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.
3. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>.
4. Електронний документообіг: можливості та переваги. URL: <https://intelserv.net.ua/news/material/id/529>.
5. Про першочергові завдання щодо впровадження новітніх інформаційних технологій: Указ Президента України від 20.10.2005 № 1497/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1497/2005#Text>.
6. Переваги електронного документообігу та навіщо він потрібний. URL: <https://lawyer.net.ua/ua/statti/elektronnyu-dokumentobig#sostoitnaslahudovprovadzennaelektronnogodokumentobigu>.
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
8. Господарський процесуальний кодекс України: Закон від 03.10.2017 № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19>.
9. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
10. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Рішення, Положення від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. Вища рада правосуддя. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text>.
11. Татулич І.Ю. Електронні докази як засіб доказування у цивільному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 215–219. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/289-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-559-1-10-20200613.pdf>.
12. Головацький Н.Т. Прозорість та згода як основні принципи захисту персональних даних в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/07/27-1.pdf>.